

УДК 639.3:577.1

Янович Н.Є., асистент ©

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького***ОБМІННІ ПРОЦЕСИ ЖИРНИХ КИСЛОТ У ЗЯБРАХ І РІСТ КОРОПІВ ЗА РІЗНОГО РІВНЯ ЦИНКУ ТА МІДІ У КОМБІКОРМІ**

Із збільшенням концентрації цинку та міді в комбікормі зростає вміст наведених вище металів у зябрах коропів. При цьому в їх зябрах зростає вміст аніонних жирних кислот. Одночасно в них менш виражено підвищується рівень жирних кислот загальних ліпідів. Із збільшенням концентрації цинку та міді в комбікормі в зябрах коропів у складі жирних кислот загальних ліпідів зростає інтенсивність десатурації міристинової, пальмітинової, стеаринової та арахінової кислот до відповідних мононенасичених жирних кислот та ефективність перетворень лінолевої та ліноленової кислот в їх більш довголанцюгові та більш ненасичені похідні. При цьому підвищується ріст коропів.

Ключові слова: *коропи, зябра, цинк, мідь, жирні кислоти.*

Вступ. У результаті техногенної діяльності людини рибоводні ставки можуть містити підвищені кількості важких металів [1,2]. Останні залежно від виду металу, валентності та концентрації впливають на перебіг обмінних процесів в організмі ставкових риб [3-5]. Насамперед вони входять в склад багатьох ензимів [6]. Зокрема, цинк входить у склад такого антиоксидантного ензиму, як супероксиддисмутаза [7]. Від цинку залежить активність Δ^3 -, Δ^4 -, Δ^5 - і Δ^6 -десатураз [8]. Від міді залежить активність Δ^9 - десатурази [9]. Останні причетні до метаболізму жирних кислот в організмі риб. Крім того, важкі метали, насамперед двовалентні (цинк, мідь, свинець, кадмій і т.д.), здатні утворювати з жирними кислотами солі (мила). Разом з тим, у літературі обмаль даних щодо впливу окремих важких металів на вміст жирних кислот у тканинах і ріст прісноводних видів риб.

Метою нашої роботи було дослідити вміст аніонних жирних кислот і жирних кислот загальних ліпідів у зябрах та ріст коропів за різної концентрації міді та цинку в комбікормі.

Матеріали та методи досліджень. Дослід проведено на трьох групах (по тридцять рибин в кожній) дворічок коропів середньою живою масою 332 г. Коропів впродовж 45 днів утримували в ставках площею 0,04 га кожний. Коропи контрольної групи отримували стандартний гранульований комбікорм (К 111-3/4) без добавок міді та цинку, а коропи I та II дослідних груп – той же комбікорм, але з добавками сульфатів міді та цинку. Причому, концентрацію міді та цинку в комбікормі для коропів I дослідної групи доводили до однієї гранично допустимої концентрації (відповідно до 8 і 100 г⁻³/кг), а для II

дослідної групи – двох гранично допустимих концентрацій (відповідно до 16 і 200 г⁻³/кг). Солі міді та цинку додавали до комбікорму при гранулюванні. Натуральний комбікорм і комбікорм з добавками згодовували коропам щоденно о 8⁰⁰ годині ранку з розрахунку 6% від маси їх тіла.

У кінці досліду провели зважування піддослідних коропів. Після забою для лабораторних досліджень відбирали зразки зябер. У відібраних зразках зябер визначали концентрацію міді, цинку аніонних жирних кислот і жирних кислот загальних ліпідів.

Концентрацію міді та цинку у відібраних зразках зябер визначали загальноприйнятим спектрофотометричним методом [10]. Вміст аніонних жирних кислот і жирних кислот загальних ліпідів у зразках зябер визначали загальноприйнятим газохроматографічним методом [11].

Розділення метилових ефірів жирних кислот проводили на хроматографі «Chrom-5» («Laboratorni pristroje», Praha). Нержавіючу стальну колонку довжиною 3700 мм і внутрішнім діаметром 3 мм заповняли Chromaton-N-AW, розміром частинок 60 – 80 меш, силанізованим HMDS (гексаметилдисілізаном), покритим полідіетиленглікольадипінатом (нерухомою рідкою фазою) у кількості 10 %. Розрахунок вмісту окремих жирних кислот, за результатами газохроматографічного аналізу – хроматограмах – проводили за формулою, яка включає поправкові коефіцієнти для кожної із них.

Отримані результати досліджень оброблено математично. Вираховували середні величини (M), помилку середніх величин ($\pm m$) та вірогідність різниці між двома середніми величинами (p). Різницю між двома середніми величинами вважали вірогідною за $p < 0,05$. Для розрахунків використали комп'ютерну програму Origin 6.0, Excel (Microsoft, USA).

Результати досліджень. Встановлено, що за однієї та двох граничних концентрацій цинку в комбікормі, порівняно з природним вмістом, його кількість у зябрах складає відповідно $271,10 \pm 5,52$ ($p < 0,05$) і $279,73 \pm 5,49$ ($p < 0,01$) проти $233,97 \pm 6,01$ г⁻³/кг натуральної маси. За однієї та двох граничних концентрацій міді в комбікормі, порівняно з природним вмістом, її кількість у зябрах складає відповідно $1,42 \pm 0,09$ ($p < 0,01$) і $1,54 \pm 0,10$ ($p < 0,05$) проти $0,99 \pm 0,15$ г⁻³/кг натуральної маси.

Високоактивні у метаболічному відношенні довголанцюгові неестерифіковані жирні кислоти (18 і більше атомів вуглецю в ланцюгу) в тканинах риб здатні зв'язувати мінеральні елементи, утворюючи мила жирних кислот. Причому, мила жирних кислот з двохвалентними мінеральними елементами, до яких відносяться мідь та цинк, є важкорозчинними. Нами встановлено, що із зростанням вмісту міді та цинку в комбікормі у зябрах коропів, порівняно з коропами контрольної групи, збільшується загальна концентрація аніонних жирних кислот (табл. 1). З наведеної вище таблиці видно, що збільшення загальної концентрації аніонних жирних кислот в їх зябрах відбувається за рахунок насичених, мононенасичених і поліненасичених жирних кислот.

Збільшення загальної концентрації аніонних жирних кислот у зябрах наведених вище коропів зумовлено більшим вмістом в їх складі насичених жирних кислот з парною (відповідно 181,16 і 193,76 проти 172,74 г⁻³/кг натуральної маси) і непарною (0,80 і 0,93 проти 0,70) кількістю вуглецевих атомів у ланцюгу, мононенасичених жирних кислот родин ω-7 (8,73 і 9,20 проти 8,40) і ω-9 (624,97 і 651,83 проти 613,04) та поліненасичених жирних кислот родин ω-3 (305,37 і 319,80 проти 288,84) і ω-6 (відповідно 345,13 і 367,43 проти 326,00 г⁻³/кг натуральної маси). При цьому є тенденція до зменшення відношення аніонних поліненасичених жирних кислот родини ω-3 до аніонних поліненасичених жирних кислот родини ω-6 (табл. 1).

Таблиця 1

Вміст аніонних жирних кислот у зябрах коропів за різної концентрації цинку та міді у комбікормі, г⁻³/кг натуральної маси (M±m, n=4)

Аніонні жирні кислоти та їх код	Контроль	1 ГДК цинку та міді в комбікормі	2 ГДК цинку та міді в комбікормі
Капринова, 10:0	0,23±0,033	0,33±0,033	0,43±0,033*
Лауринова, 12:0	0,47±0,033	0,57±0,033	0,73±0,033**
Міристинова, 14:0	3,80±0,173	4,03±0,176	4,30±0,058
Пентадеканова, 15:0	0,70±0,058	0,80±0,058	0,93±0,033*
Пальмітинова, 16:0	81,80±3,205	85,60±3,235	92,70±1,852*
Пальмітоолеїнова, 16:1	8,40±0,173	8,73±0,203	9,20±0,173*
Стеаринова, 18:0	21,87±1,009	22,73±1,033	25,17±0,581*
Олеїнова, 18:1	528,47±10,616	536,97±10,233	559,40±5,255
Лінолева, 18:2	127,07±4,953	133,13±4,148	143,43±3,957
Ліноленова, 18:3	76,87±1,707	80,83±1,650	80,43±1,625
Арахінова, 20:0	64,57±1,450	67,90±1,242	70,43±1,299*
Ейкозаєнова, 20:1	84,57±1,713	88,00±1,514	92,43±1,565*
Ейкозациєнова, 20:2	56,50±1,415	59,90±1,595	62,50±1,274*
Ейкозатриєнова, 20:3	34,03±1,244	36,50±1,504	37,83±0,521*
Ейкозатетраєнова (арахідонова), 20:4	42,57±1,676	45,40±1,137	47,17±0,561
Ейкозапентаєнова, 20:5	56,27±1,790	60,07±2,136	62,70±1,250*
Докозациєнова, 22:2	47,30±1,790	50,57±1,936	54,10±1,250*
Докозатриєнова, 22:3	24,20±0,924	25,83±1,335	27,77±0,825*
Докозатетраєнова, 22:4	18,53±0,899	19,63±1,040	22,40±0,462*
Докозапентаєнова, 22:5	44,00±1,328	46,97±1,433	49,00±0,924*
Докозагексаєнова, 22:6	87,50±3,897	91,67±4,101	99,90±2,329
Загальний вміст жирних кислот	1409,72	1466,16	1542,95
У т. ч. насичені	173,44	181,96	194,69
мононенасичені	621,44	633,70	661,03
поліненасичені	614,84	650,50	687,23
ω-3/ω-6	0,89	0,88	0,87

Примітка: тут і далі * – p<0,02-0,05; ** – p<0,01; *** – p<0,001.

Наведені вище зміни вмісту аніонних жирних кислот у зябрах коропів відбиваються на концентрації в них жирних кислот загальних ліпідів. Зокрема, виявлено, що із зростанням вмісту міді та цинку в комбікормі в зябрах коропів дослідних груп, порівняно з коропами контрольної групи, зростає вміст жирних

кислот загальних ліпідів (табл. 2). З наведеної вище таблиці видно, що зростання вмісту жирних кислот загальних ліпідів в їх зябрах відбувається за рахунок мононенасичених і поліненасичених жирних кислот.

Таблиця 2

Вміст жирних кислот загальних ліпідів у зябрах коропів за різної концентрації цинку та міді у комбікормі, г/кг натуральної маси ($M \pm m$, $n=4$)

Жирні кислоти та їх код	Контроль	1 ГДК цинку та міді в комбікормі	2 ГДК цинку та міді в комбікормі
Лауринова, 12:0	0,02±0,003	0,02±0,003	0,02±0,003
Міристинова, 14:0	0,04±0,003	0,04±0,003	0,03±0,003*
Пентадеканова, 15:0	0,01±0,000	0,01±0,000	0,01±0,000
Пальмітинова, 16:0	0,66±0,026	0,64±0,023	0,62±0,023
Пальмітоолеїнова, 16:1	0,06±0,003	0,07±0,003	0,07±0,003
Стеаринова, 18:0	0,18±0,011	0,15±0,009	0,16±0,009
Олеїнова, 18:1	3,50±0,050	3,7±0,064	3,57±0,044
Лінолева, 18:2	0,89±0,029	0,93±0,029	0,91±0,036
Ліноленова, 18:3	0,52±0,029	0,56±0,035	0,53±0,035
Арахінова, 20:0	0,60±0,032	0,51±0,020	0,53±0,023
Ейкозаснова, 20:1	0,71±0,026	0,83±0,029*	0,80±0,032
Ейкозациєнова, 20:2	0,37±0,020	0,47±0,026*	0,45±0,026
Ейкозатриєнова, 20:3	0,20±0,011	0,27±0,017*	0,25±0,017
Ейкозатетраєнова (арахідонова), 20:4	0,27±0,017	0,37±0,023*	0,32±0,017
Ейкозапентаєнова, 20:5	0,42±0,023	0,53±0,032*	0,49±0,023
Докозациєнова, 22:2	0,06±0,003	0,09±0,003**	0,07±0,003
Докозатриєнова, 22:3	0,08±0,003	0,10±0,009	0,09±0,006
Докозатетраєнова, 22:4	0,16±0,011	0,23±0,014*	0,19±0,006
Докозапентаєнова, 22:5	0,32±0,017	0,40±0,020*	0,38±0,017
Докозагексаєнова, 22:6	0,62±0,026	0,76±0,037*	0,71±0,026
Загальний вміст жирних кислот	9,71	10,70	10,21
У т. ч. насичені	1,52	1,37	1,37
мононенасичені	4,28	4,62	4,45
поліненасичені	3,91	4,71	4,39
ω -3/ ω -6	1,01	1,00	1,00

Зростання вмісту жирних кислот загальних ліпідів у зябрах наведених вище коропів зумовлено більшою кількістю в їх складі мононенасичених жирних кислот родин ω -7 (відповідно 0,07 і 0,07 проти 0,06 г/кг натуральної маси) і ω -9 (4,62 і 4,45 проти 4,28) та поліненасичених жирних кислот родини ω -3 (2,35 і 2,20 проти 1,96) і ω -6 (відповідно 2,36 і 2,19 проти 1,95 г/кг натуральної маси). При цьому не змінюється відношення поліненасичених жирних кислот родини ω -3 до поліненасичених жирних кислот родини ω -6 (табл. 3). Але зростає інтенсивність перетворень лінолевої (відповідно 0,65 і

0,71 проти 0,84 у контролі) та ліноленової (відповідно 0,31 і 0,32 проти 0,36 у контролі) кислот загальних ліпідів в їх більш довголанцюгові та більш ненасичені похідні. Видно, що проявляється вплив цинку на ці процеси. Відомо, що цинк активує Δ^3 -, Δ^4 -, Δ^5 - і Δ^6 -десатурази]. Останні сприяють утворенню більш ненасичених жирних кислот з відповідних мононенасичених і поліненасичених жирних кислот.

Зростання вмісту жирних кислот загальних ліпідів у зябрах наведених вище коропів відбувається на тлі зменшення кількості в їх складі насичених жирних кислот з парною кількістю вуглецевих атомів у ланцюгу (відповідно 1,37 і 1,37 проти 1,52 г/кг натуральної маси). При цьому в їх зябрах зростає інтенсивність десатурації міристинової, пальмітинової, стеаринової та арахінової кислот загальних ліпідів до відповідних мононенасичених похідних – міристоолеїнової, пальмітоолеїнової, олеїнової та ейкозаєнової (відповідно 0,29 і 0,30 проти 0,34 в контролі). Видно проявляється вплив міді на цей процес.

Зростання вмісту продуктів десатурації міристинової, пальмітинової, стеаринової та арахінової кислот та більш довголанцюгових і більш ненасичених похідних лінолевої та ліноленової кислот, видно, приводить до збільшення проникливості клітинних мембран зябер коропів для активованих і неактивованих метаболітів. Клітинні мембрани, маючи у своєму складі більшу кількість продуктів десатурації міристинової, пальмітинової, стеаринової та арахінової кислот та більш довголанцюгових і більш ненасичених похідних лінолевої кислоти мають більш виражену проникливість для активованих і неактивованих метаболітів, ніж клітинні мембрани, які містять у своєму складі велику кількість насичених жирних кислот.

Таблиця 3

Жива маса дворічок коропів за різної концентрації цинку та міді в комбікормі, г ($M \pm m$, $n=4$)

Контроль	1 ГДК цинку та міді в комбікормі	2 ГДК цинку та міді в комбікормі
На початку дослідю		
332,2 $\pm$ 1,77	332,5 $\pm$ 1,51	332,3 $\pm$ 1,92
В кінці дослідю (45 днів)		
548,0 $\pm$ 2,94	645,0 $\pm$ 2,94***	604,8 $\pm$ 3,53***

Зміни вмісту неетерифікованих жирних кислот, аніонних жирних кислот і жирних кислот загальних ліпідів у зябрах супроводжуються зміною живої маси коропів у кінці дослідю (табл. 3). Зокрема, за період дослідю коропа контрольної групи збільшили свою живу масу в 1,65 рази, а коропа I та II дослідних груп – відповідно в 1,94 і 1,82 рази. Разом з тим, наведене вище вказує на те, що за високої концентрації важких металів, зокрема міді та цинку, у комбікормі ріст коропів пригнічується.

Висновки.

1. Із збільшенням концентрації цинку та міді в комбікормі зростає вміст наведених вище металів у зябрах коропів ($p < 0,05-0,01$).

2. Із збільшенням концентрації цинку та міді в комбікормі в зябрах короїв за рахунок насичених, мононенасичених і поліненасичених жирних кислот зростає вміст аніонних жирних кислот ($p < 0,05-0,01$). На цьому тлі в їх зябрах з боку мононенасичених і поліненасичених жирних кислот менш виражено підвищується рівень жирних кислот загальних ліпідів ($p < 0,1-0,05$).

3. Із збільшенням концентрації цинку та міді в комбікормі в зябрах короїв у складі жирних кислот загальних ліпідів зростає інтенсивність десатурації міристинової, пальмітинової, стеаринової та арахінової кислот до відповідних мононенасичених жирних кислот та ефективність перетворень лінолевої та ліноленової кислот в їх більш довголанцюгові та більш ненасичені похідні ($p < 0,01-0,001$).

4. За період досліду (45 днів) корої контрольної групи збільшили свою живу масу в 1,65 рази, а корої I та II дослідних груп, які отримували в складі комбікорму одну та дві гранично допустимі концентрації цинку та міді, – відповідно в 1,94 і 1,82 рази ($p < 0,001$).

Література

1. Курант В.З., Хоменчук В.О., Бияк В.Я. Шляхи проникнення та вміст важких металів в організмі риїв (огляд) // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. Біол., 2011, № 2 (47).– С. 263-269

2. Тяжелые металлы во внешней среде: Современ. гигиен. и токсикол. аспекты / Трахтенберг И.М., Колесников В.С., Луковенко В.П. – Минск.: Наука і тэхніка, 1994. – 285 с.

3. Грубінко В.В. Роль металів в адаптації гідробіонтів: еволюційно-екологічні аспекти // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. Біол., 2011, № 2 (47).– С. 237-262.

4. Коваленко В.Ф. Особенности обменных процессов у рыб в условиях воздействия сублетальных концентраций меди и цинка // Гидробиол. журн.– 2004.– Т. 40, №2.– С. 97-103.

5. Dhanapakiam P., Ramasamy V.K. Toxic effects of copper and zinc mixtures on some haematological and biochemical parameters in common carp, *Cyprinus carpio* (Linn) // J. Environ. Biol.– 2001.– V. 22.– P. 105-111.

6. Radi A.A.R., Matkovics B. Effect of metal ions on the antioxidant enzyme activities, protein contents and lipid peroxidation of carp tissues // Comp. Biochem. Phys.– 1988.– V. 90, №1.– P. 69-72.

7. Gregory E.M., Fridovich I. Superoxide dismutases: properties, distribution, and functions. In: Hoekstra W.G., Suttie J.W., Ganther H.E., Mertz W. (eds.). Trace Element Metabolism in Animals. University Park Press, Baltimore, 1974.– P. 486-488.

8. Жиры в питании сельскохозяйственных животных / Пер. с англ. Г. Н. Жидкоблиновой; Под ред. и с предисл. А. А. Алиева. – М.: Агропромиздат, 1987. – 406 с.

9. Микроэлементозы человека: этиология, классификация, органопатология // Авцын А.П., Жаворонкова АА., Риш М.А., Строчкова Л.С. М.: Медицина, 1991.– 496 с.

10. Прайс В. Аналитическая атомно-абсорбционная спектрофотометрия // М.: Мир, 1976.– 354 с.

11. Рівіс Й.Ф., Федорук Р.С. Кількісні хроматографічні методи визначення окремих ліпідів і жирних кислот у біологічному матеріалі. Методичний посібник // Львів.: "СПОЛІОМ", 2010.– 110 с.

Summary

Yanovych N.E.

FATTY ACIDS METABOLISM IN GILLS AND CARPS GROWTH AT DIFFERENT LEVEL OF ZINC AND COPPER IN MIXED FODDER

Data concerning copper and zinc concentration in mixed fodder on mentioned trace elements content and fatty acids metabolism in carp's gills are presented in the article.

Key words: *carp, gills, zinc, copper, fatty acids*

Рецензент – к.б.н., доцент Божик В.Й.